

Covid-19 Pandemisinin Görsel Kültürde Temsili Üzerine Bir İnceleme

Fidan, Muhammed Emir¹

¹ Üsküdar Üniversitesi, (Türkiye)

e-mail: muhammedemir.fidan@uskudar.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-2121-7925

Öz

Araştırmada dünyanın ilk COVID dijital müzesi iddiasıyla ortaya çıkan ve Instagram üzerinde faaliyet gösteren “CAM The Covid Art Museum” ve yayınladığı eserler ele alınmaktadır. Dünyanın farklı ülkelerinden sanatçıların eserlerine yer verilen müzede, farklı üsluplara rağmen ortak anlatılarla karşılaşılmaktadır. Sosyal medyada varlık gösteren bu müze aynı zamanda bu dönemi ve salgın anlatısını belgelemektedir. Müzede yer alan eserlerin, yıllar sonra tarihin bu dönemini anlamada görsel kaynaklık edeceği öngörülmektedir. Çalışmada dünya çapında nasıl bir COVID-19 anlatısının olduğu sorusuna cevap aranmaktadır. Görsel inceleme metodlarıyla, sanat eserleri üzerinden salgın anlatısı okunmaya çalışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Görsel iletişim, görsel kültür, pandemi, salgın anlatısı, sanat eseri.

An Investigation on The Representation of Covid-19 Pandemic in Visual Culture

Abstract

The research focuses on “CAM The Covid Art Museum” and the works it publishes, which was created with the claim of the world’s first COVID digital museum and operates on Instagram. Despite different styles, common narratives are encountered in the museum, where the works of artists from different countries of the world are featured. This museum, which is present on social media, also documents this period and the outbreak narrative. It is predicted that the works in the museum will serve as a visual source for understanding this period of history after many years. The study sought an answer to the question of what kind of COVID-19 narrative exists around the world. The outbreak narrative is tried to be read through the works of art using visual inspection methods.

Keywords: Visual communication, visual culture, pandemic, outbreak narrative, artwork.

Giriş

COVID-19 pandemisi, insan hayatının pek çok yönünü etkilediği gibi görsel kültür nesnelere de etkisi altına almaktadır. Salgın dönemindeki belirsizlikler ve sıkıntılar, tüm insanlık için yeni bir anlatıyı ve görsel kültürü beraberinde getirmektedir.

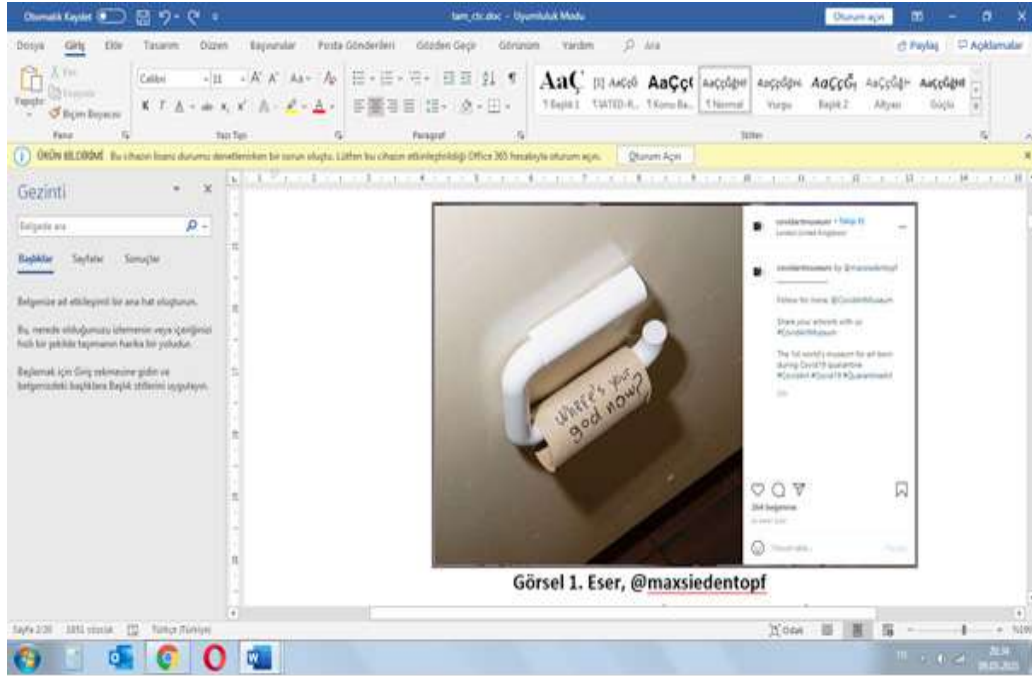
Salgın anlatıları, insanlığın karşılaştığı bu gibi dönemleri anlamlandırmaya yönelik kolektif cevaplar olarak tanım bulmaktadır. Görsel sanatlar ise dışı vurumcu doğası ile bu cevapları görünür formlara dönüştürme yetisine sahiptir. Sanat, insanın içinde yaşadığı gerçekliği ve hissiyatı dışı vurabildiği bir alan olarak öne çıkmaktadır. Bu bakımdan sanat eserleri, COVID-19 sürecini, bir salgın anlatısı olarak görsel formlarla ifade etmektedir. Teknolojik ilerlemeler, günümüzde sanat eserinin ve sergilemenin formatının değişmesine ve çevrimiçi ortamda bulunmasına imkân tanımaktadır. Bu imkân, daha önceleri de söz konusu olsa da pandemi ile sanal mecralara geçiş hız kazanmıştır.

Araştırmada imaj analizi, göstergebilim yöntemiyle yapılmıştır. Saussure ve Peirce gibi isimlerin kuramsal temellerini oluşturduğu göstergebilim, iletişim süreçlerinde var olan dilsel veya görsel gösterge sistemlerini analiz etmek için kullanılan bir yöntemdir (Bignell, 2002). Barthes ise göstergeleri düz anlam ve yan anlam olarak iki grupta ele almaktadır. Düz anlam, gösterenin gönderme yaptığı kavramı ifade ederken yan anlamlar ise düz anlamın dışında kalan diğer tüm anlamları ifade etmektedir. Düz anlam, kavramın doğrudan zihindeki izdüşümü iken yan anlamlar göstergelerin ilgi kurduğu manaları içermektedir (Batu, 2005)

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak görsel kaynaklardan ve sosyal medya sayfasından: müzeden toplanan verilerden yararlanıldı. Kapsam, evreni temsil eden 19 örnekle sınırlandırıldı. Varsayım, bu tasvirlerin ilerideki sosyolojik araştırmalara ve tarihin bu dönemine görsel kaynaklık edeceği yönündedir.

Örnekler ve Analiz

Eserin görsel öğeleri, tuvalet kâğıdı rulosu, askısı ve bulunduğu kabin duvarıdır. Dilsel gösteren, boş tuvalet kâğıdı rulusunun üzerine yazılı olarak “where’s your god now?” (Senin Tanrın şimdi nerede?) görünmektedir. Eser düz anlamıyla, bitmiş bir tuvalet kâğıdını betimlerken yan anlamlar yokluk, ihtiyaçların karşılanamaması gibi okumalara müsaittir. Eser, küresel sağlık krizinin tüketim ihtiyaçlarına cevap verememesi, COVID-19 dönemi, **tüketim ve stoklama** gerçekliği bağlamında ele alınmalıdır.

Görsel 1. Eser, @maxsiedentopf

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 1. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	Nesne
Gösteren	Bitmiş tuvalet kâğıdı rulusu
Gösterilen	Yokluk durumu, tüketim olgusu, Covid dönemi ürünlere erişim krizi

Eserde (Görsel 2) görülen görsel öğeler kadın ve yüzüne bağladığı nesnedir ve bu eserde dilsel bir gösteren bulunmamaktadır. Eser, düz anlamıyla ağız bölgesini şişe türevi bir objeyle kapayan bir insanı betimlenmektedir. Yan anlamlar farklı okumalara müsaittir. Eserde maske erişim problemi alternatif bir obje kullanımıyla anlatılmış olabileceği gibi pandemi dönemi maske gerçeği de mizahi bir kompozisyon ile aktarılmış olabilir. Bağlam, COVID-19 dönemi kişisel korunma gereci olarak maske ve parodisi olarak ele alınmalıdır.

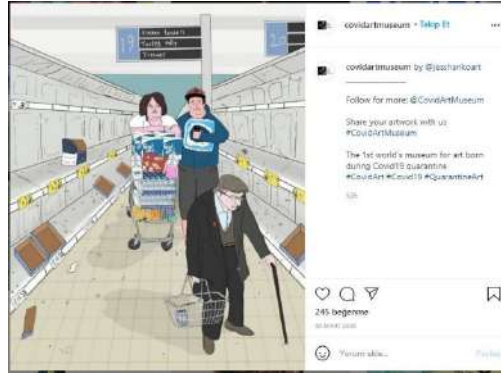
Görsel 2. Eser, @maxsiedentopf

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 2. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	Nesne
Gösteren	Bidon/Şişe
Gösterilen	COVID dönemi, COVID dönemi korunma önlemi

Eserde (Görsel 3) görülen görsel öğeler, bir çift ve bir yaşlı adam; market, boş reyonlar olarak görünmektedir. Eserin dilsel gösterenleri bu örnekte reyon tabelalarında “kitchen towels, toilet rolls, tissues” (mutfak havlusu, tuvalet kâğıtları, peçeteler) şeklinde sıralanmaktadır. Görselde düz anlamıyla alışveriş yapan, el arabaları dolu bir çift ve önlerinde boş reyonlara bakan yaşlı bir adam betimlenmektedir. Eserin yan anlamı ise pandemi döneminde ihtiyaçlara olan erişim problemi anlatılmaktadır; stokçuluk yapan çift, yaşlı adamın sepetinin boş kalmasına sebep olmaktadır. Bağlam, pandemi dönemi tüketim-erişim krizi olarak değerlendirilmelidir.

Görsel 3. Eser, @jesshankoart

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 3. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	İnsan	Nesne	Mekân
Gösteren	Alışveriş yapan insanlar	Market ürünleri	Market
Gösterilen	Stokçuluk, COVID tüketim-erişim krizi		

Eserin (Görsel 4) görsel öğeleri dünya formunda küre, fitil, çakmak, ateş, insan eli olarak görünmektedir. Bu eserde herhangi bir metin göstereni bulunmamaktadır. Düz anlamıyla yakılmak üzere olan bir nesnenin görüldüğü eserde, yan anlam olarak yanmaya, felakete yakın bir dünya gösterilmektedir. Adeta patlamaya hazır bir bomba olarak betimlenen görselde bağlam, COVID-19 pandemisinin getirdiği küresel kriz ile ilişkilidir.

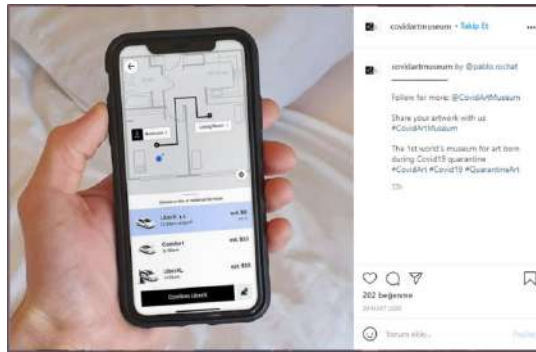
Görsel 4. Eser, @cecile_hoodie

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 4. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	Nesne
Gösteren	Dünya, ateş, fitil
Gösterilen	Bomba;
	Fitili ateşlenmeye, yakılmaya/yok olmaya yakın bir dünya; COVID dönemi küresel kriz, insanlığın karşılaştığı zorluk.

Eserin (Görsel 5) görsel öğeleri, akıllı telefon, bir uygulama arayüzü ve insan eli olarak görünmektedir. Dilsel gösterenler odaları tarif eden tanımlamalar, açıklamalar ve araçlardır. Düz anlam ile bir odadan diğerine yapılan gidişin tarifi söz konusuken yan anlamlar ev içinde sıkışmış bir yaşamı tasvir etmektedir. Bu eserde bağlam olarak pandemi sebebiyle tüm yaşam alanının ev olması gerçeği gösterilmektedir.

Görsel 5. Eser, @pablo.rochat

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 5. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	Nesne, insan
Gösteren	Ev içi ulaşım-harita uygulaması
Gösterilen	COVID dönemi eve tıklan-sıkışan; dünyası evden ibaret insanlık.

Eserin (Görsel 6) görsel öğeleri, çocuk, gaz maskesi, yetişkin, çeşitli ev eşyaları, ev ortamı olarak görünmektedir. Dilsel gösteren olarak “I’m goin’ to the store ma. You want anything?” (markete gidiyorum anne, bir şey istiyor musun?) gibi bir cümle ile karşılaşılmaktadır. Düz anlamıyla markete gitmek üzere olan çocuğun annesine dışarıdan istediklerini sorması olarak tanımlanabilecek eser, yan anlamıyla maskesiz evin dışına adım atılamaması durumunu betimleniyor. COVID-19 döneminde teçhizatlı dışarı çıkma durumu eserin bağlamında kendini fark ettirmektedir.

Görsel 6. Eser, @mehmetgeren

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 6. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	İnsan, nesne
Gösteren	Markete gidecek olan gaz maskeli çocuk.
Gösterilen	Dış dünyadaki COVID tehlikesi, teçhizatlı dışarı çıkma

Eserin (Görsel 7) görsel öğeleri kapı, karanlık iç mekân, aydınlık dış mekân-doğa olarak sıralanabilmektedir. Dilsel gösterenin mevcut olmadığı eserde, düz anlam olarak kapının dışında doğanın mevcut olması durumu görülmektedir. Yan anlamlar evin dışında, kapının ardında canlı bir doğa ve hayat olduğu anlatılmaktadır. Eserde pandemi dönemi doğaya duyulan hasret koyu ton iç mekân ile betimlenirken ve dış mekân canlı tonlarda resmedilmiştir.

Görsel 7. Eser, @4n0ny__m0u5__

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 7. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	Mekân
Gösteren	İçerisi karanlık, kapı ardı aydınlık; doğadan bir manzara
Gösterilen	Karantina dönemi evde yaşanan kapanma, doğaya-açık havaya hasret

Eserin (Görsel 8), görsel öğeleri adam, bilgisayar, ceket, iç giyim, kadeh, terlik olarak görünmektedir. Dilsel gösterenin bulunmadığı eserde, düz anlam ile bilgisayar başında çalışan bir insanın görünmektedir. Yan anlamlar, görünür kısmı dâhilinde resmi giyinen ve muhtemelen işle ilgili görüntülü bir görüşmeye katılan kişi çıkarımı yapmaya müsaittir. Eserdeki bağlam, COVID dönemi evden çalışmadaki yeni alışkanlıklar ile ilgilidir.

Görsel 8. Eser, @dereg

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 8. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	İnsan, nesne
Gösteren	Takım elbise altına iç çamaşırı giymiş adam, laptop, terlik, dolu kadeh
Gösterilen	COVID döneminde insanlar görünen kısımları için uygun giyinirler.

Eserin (Görsel 9) görsel öğeleri, temizlik görevlisi, temizlik gereci, gazete kupürüdür. Dilsel gösterenin “İyi bilgi en iyi dezenfektandır” şeklinde çevrilebileceği eserde, haber metni ve temizlik arasında ilişki kurulduğu görülmektedir. Yan anlamlar, medyanın istendik bilgiye yönlendirmesi şeklinde okunabilmektedir. Bu eserde COVID-19 dönemi güncel medya pratikleri üzerine bir tasvir söz konusudur.

Görsel 9. Eser, @elrotorabagoofficial

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 9. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	İnsan, nesne
Gösteren	Sterilizasyon görevlisi, temizlik
Gösterilen	Bilginin süzgeçten geçirilmesi

Eserin (Görsel 10) görsel öğeleri, üzerinde birtakım yazılar bulunan konteynerlerden oluşmaktadır. Dilsel gösterenin “China”, “Sends Medical aid and doctors to Europe...” şeklinde olduğu eserde, düz anlam olarak Çin’in Avrupa’ya pandemi dönemi yardım gönderdiği ifade edilmektedir. Yan anlamlar diğer bir metin göstereninde de görüldüğü üzere (*and rules the World*), Çin’i odağına alan bir komplo teorisi anlatısı içermektedir. Anlatının bağlamı, Çin’den dünyaya yayılan virüs sebebiyle eleştirisi olarak görünmektedir.

Görsel 10. Eser, @riikosakkinen

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 10. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	Nesne
Gösteren	Konteynerler – Çin Menşeli, Metinsel gösterenler.
Gösterilen	Çin’in gönderileri; dünyayı yönetmesi komplosu

Eserin (Görsel 11) görsel öğeleri bitmiş tuvalet kâğıdı rulosu, askısı ve yazılardır. Dilsel gösterenin “paperless like a refugee” (bir mülteci gibi tuvalet kâğıtsız) olarak okunduğu eserde düz anlam olarak tuvalet kâğıdına sahip olmama durumu mülteciğe benzetilmektedir. Yan anlama dair okumalar, pandemi dönemi ürünlere erişim problemini açığa çıkarmaktadır. Bu bağlamda COVID-19 dönemi genel tüketim, stokçuluk, sosyal-ekonomik kriz anlatımı söz konusudur.

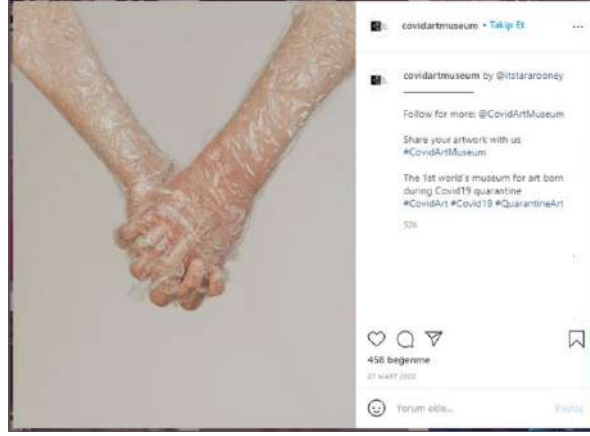
Görsel 11. Eser, @riikosakkinen

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 11. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	Nesne
Gösteren	Rulo ve tutacağı, metin göstereni
Gösterilen	COVID dönemi ürünlere erişim problemi, mülteci teşbihi

Eserin (Görsel 12) görsel öğeleri, poşetten eldiven ve el olarak görünmektedir. Dilsel gösterenin bulunmadığı eserde, düz anlam olarak poşet türevi bir eldiven giyen, birbirini tutan eller mevcuttur. Yan anlamlar, el ele tutuşan iki kişinin birbiriyle temas edememesi durumunu gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda COVID-19 dönemi sosyalleşememe, temas kuramama durumu söz konusudur.

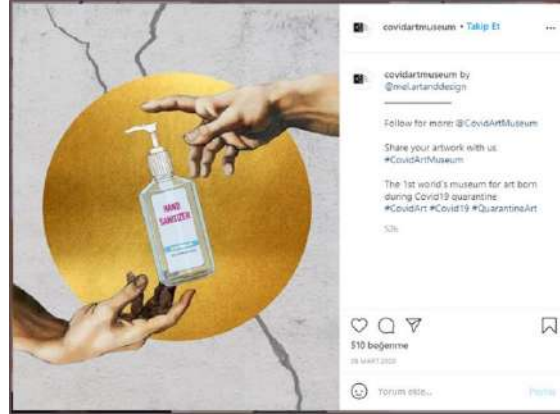
Görsel 12. Eser, @itsararooney

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 12. Göstergelerin Çözülmesi

Gösterge	Nesne, insan
Gösteren	Streç/eldiven sarılı ve birbirine tutunmuş eller
Gösterilen	COVID dönemi temas problemi

Eserin (Görsel 13) görsel öğeleri eller ve dezenfektan olarak görünmektedir. Dilsel gösterenin “*hand sanitizer*” olduğu eserde, düz anlam ile bir el dezenfektanından bahsedilirken asıl aktarılan ise virüsten korunma yöntemi olarak hijyen ürünüdür. Bu bağlamda bilindik bir tablonun Covid için parodiyi kullanımı (Adem’in Yarattığı, 1512, Michelangelo) söz konusudur.

Görsel 13. Eser, @mel.artanddesign

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 13. Göstergelerin Çözülmesi

Gösterge	İnsan, nesne
Gösteren	Eller, sıvı sabun
Gösterilen	COVID dönemi hijyen mevzuları

Eserin (Görsel 14) görsel öğeleri, beyaz bir çarşaf, kol ve pillerdir. Dilsel gösterenin bulunmadığı eserde, düz anlamda çarşafın üzerine bırakılmış bir el-kol görünürken yan anlamlar tükenmişlik anlatısı olarak yorumlanmaya müsaittir. Bu bağlamda COVID-19 döneminin insanlar için yorucu geçmesi durumu ele alınmıştır.

Görsel 14. Eser, @n_o_c

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 14. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	İnsan, nesne
Gösteren	El, kol, piller, çarşaf
Gösterilen	Tükenmişlik, pili bitmişlik

Eserin (Görsel 15) görsel öğeleri, sarı yıldızlar ve benzer semboller, mavi zemindir. Dilsel gösterenin bulunmadığı eserde, düz anlamda Avrupa Birliği Bayrağı'nı (bayrağın bir parodisini) görmekteyiz. Yan anlamlar, birlikteki ülkelerin gittikçe koronavirüs ile enfekte olması, yıldızların koronavirüs formuna dönüşmesi ile tasvir edilmektedir. Bu bağlamda pandemi döneminde virüsün yayılımı temsil edilmektedir.

Görsel 15. Eser, @amadeusamadeus.de

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 15. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	Sembol
Gösteren	Yıldızlar, AB bayrağı
Gösterilen	COVID'in giderek yayılımı

Eserin (Görsel 16) görsel öğeleri, altından bir maske ve cam muhafazadır. Dilsel gösterenin “*Luxuries in times of COVID-19*” (Koronavirüs devrinde lüks) şeklinde olduğu eserde, düz anlamda altından bir maske görünürken yan anlamda pandemi döneminin değer atfedilen bir nesnesi olarak maske görünmektedir. Bir diğer okuma, pandemiyi kısıtladığı hayatta, lüksün en doruk noktasının ancak bir maskede mevcudiyet bulabileceği şeklinde olabilmektedir. Mevcut bağlamda pandemi döneminin aranan, adeta az bulunan bir değerli maden değeri gören bir nesnesi olarak maske temsil edilmektedir.

Görsel 16. Eser, @and_garcia ve @mluengo.creativ

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 16. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	Nesne
Gösteren	Altın maske
Gösterilen	Pandemi dönemi değer atfedilen, aranan obje.

Eserin (Görsel 17) maske, yüzünde maske izleri bulunan insan, yeşil sağlık çalışanı forması. Dilsel gösterenin bulunmadığı eserde, düz anlamda maskeden yüzünde izler çıkmış sağlık görevlisi görünürken yan anlamlar pandemi dönemi sağlık çalışanlarının içinde bulunduğu durumu göstermektedir. Bu bağlamda pandemi dönemi sağlık çalışanlarının tükenmişliğe rağmen ayakta durduğu bir temsil gösterilmektedir.

Görsel 17. Eser, @cheoljoolee

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 17. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	İnsan
Gösteren	İnsan yüzü, maske izleri
Gösterilen	Sağlık çalışanlarının vaziyeti: tükenmişlik, yıpranmışlık.

Eserin (Görsel 18) görsel öğeleri, bir avuç ve yazıdır. Dilsel gösterenin “*I really want touch somebody*” (Gerçekten birine dokunmak istiyorum) **şeklinde olduğu** eserde, düz anlamda dokunma isteği anlatılıyorken yan anlamlar pandemi dönemi korunma önlemleri, temas özlemi olarak yorumlanmaya müsaittir. Bu bağlamda COVID-19 döneminin insanlar için yorucu geçmesi durumu ele alınmıştır.

Görsel 18. Eser, @pleasetalktomyhand

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 18. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	İnsan
Gösteren	El, metinsel gösteren
Gösterilen	Temas özlemi

Eserin (Görsel 19) görsel öğeleri, **çocuk, sepet ve oyuncaklar** (batman, spiderman ve pelerinli hemşire oyuncakları) şeklindedir. Dilsel gösterenin bulunmadığı eserde, düz anlamda sağlık çalışanı oyuncaklarıyla oynayan çocuk görünüyorken yan anlam **çocuğun sepete atılmış klasik süper kahramanları bırakıp süper kahraman gibi bir pelerinle tasvir edilen sağlık çalışanıyla oynaması** olarak yorumlanmaya müsaittir. Bu bağlamda pandemi dönemi sağlık çalışanlarının gerçek kahramanlar olduğu anlatısı ele alınmıştır.

Görsel 19. Eser, @banksy

Kaynak: [instagram.com/covidartmuseum/](https://www.instagram.com/covidartmuseum/)

Tablo 19. Göstergelerin Çözümlemesi

Gösterge	Nesne, insan
Gösteren	Çocuk, oyuncak
Gösterilen	Sırtında pelerin olan oyuncak, sağlık çalışanını temsil ederken sepette bırakılanlar ise klasik süper kahramanları temsil ediyor. Çocuk ise güncel süper kahraman ile oynuyor.

Sonuç

Bu çalışmada *CovidArtMuseum* örneğinde görsel kültüre akseden salgın anlatısı ele alınmış, bu kapsamda salgın anlatısını oluşturan görsel kültür nesnelere; sanat eserlerinin analizi yapılmıştır. Buna göre söz konusu eserler, biçim ve içerik bağlamda güncelden bağımsız değildir; içinde bulunulan dönemi betimlemektedir.

Sanat eserleri, görsel iletişim ürünleri olarak evrensel bir nitelik taşımakta, dil bariyerinden bağımsız olarak dünyayı ortak bir anlatımda buluşturmaktadır. Sanat eseri, salt estetik-plastik kaygı taşımamaktadır, bu araştırma dâhilinde incelemeler sonucunda kavramsal ve iletişimsel özellikler gösterdiği görülmüştür. Betimsel temelle yaklaşılan çalışmada, salgın anlatısının çeşitli temalar etrafında şekillendiği veya mevcudiyet gösterdiği çıkarımı yapılmaktadır. Sergi başvuru formundaki sıralanan güçsüzlük, öfke, yalnızlık, umut, dayanışma, mutluluk, eğlence, cömertlik, acı gibi temalar da bu çıkarımı desteklemektedir. Salgın anlatısı, kronolojik bir düzlemde değişmekte, şekillenmekte veya evrilmektedir. Yapılan incelemelerde, tarih bazında şu konuların ağırlıklı dağılımı gözlemlenmiştir:

Stoklama, tüketim krizi: tuvalet kâğıdı, maske gibi ürünlere erişememe; karantina, eve hapsedilmişlik; Hijyen önlemleri; depresyon, yalnızlık; sağlık çalışanlarıyla ilgili eserler; aşı ile ilgili eserler. Bu kronolojik sıra kesin sınırları olan bir tema sıralamasını içermemekte; genel eğilimlere göre yapılan bu sıralamanın dışında kalan sanat eserleri de mevcuttur. Genel tema sıralamasının dışında kalan kronolojiden bağımsız konular, muhtelif depresif haller, mizah ve politika olarak görünmektedir.

Kaynakça

- [1]Batı, Uğur. Bir Anlam Yaratma Süreci ve İdeolojik Yapı Olarak Reklamın Göstergesinin Bir Bakış Açısıyla Çözümlemesi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (2005): 29, 175-190.
- [2]Bignell, Jonathan, Media Semiotics: An Introduction. Manchester University Press, Manchester. (2002)
- [3]Callender, Brian, et al. "COVID-19, comics, and the visual culture of contagion." The Lancet 396.10257 (2020): 1061-1063.
- [4]Parsa, Alev Fatoş. "İmgenin Gücü: Görsel Kültürün Yükselişi." Medyada Yeni Yaklaşımlar (2004).
- [5]Williams I. Graphic medicine: comics as medical narrative. Med Humanit 2012; 38: 21–27
- [6]<https://en.wikipedia.org/wiki/COVID-19> (Erişim Tarihi: 10.02.2021)
- [7]<https://baryon.be/data-visualization-in-a-time-of-pandemic-viral-scrollytelling/> (Erişim Tarihi: 10.02.2021)
- [8]<https://blogs.bl.uk/americas/2020/12/art-pandemic-exploring-manifestation-of-art-and-design-.html> (Erişim Tarihi: 10.02.2021)